

Cumhuriyet Dönemi Tecvid Literatüründe Beş Temel Eserin Karşılaştırmalı Analizi ve Tecvid İlmi ve Öğretimine Modern Pencereden Metodolojik Bir Yaklaşım Denemesi

A Comparative Analysis of Five Fundamental Works in Republican Era Tajwid Literature and an Attempt at a Methodological Approach to the Science and Teaching of Tajwid from a Modern Perspective

Recep Koyuncu*

Abdülaziz Şeker**

Öz

Bu çalışma, tecvid ilminin tarihsel süreçteki gelişimini ve bu disiplinin özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde kazandığı yönelimleri inceleyerek modern dönemdeki tecvid eserlerini ve modern dönemde tecvid ilminde var olan temel dinamikleri ortaya koymaktadır. Çalışmada, İslâmî ilimler kapsamında değerlendirilen kıraat ilminin ayrılmaz bir parçası olan tecvidin, Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygamber'e Cebrâil aracılığıyla indirildiği şekliyle okunmasını, ilâhî kelâmın lafızlarının korunmasını ve bu kelâmın gelecek nesillere aslına uygun biçimde aktarılmasını temin eden temel bir disiplin olduğu vurgulanarak bu ilmin yalnızca kıraat ilmi bağlamında değil, ibadetlerin sahih icrası noktasında da hayati bir öneme sahip olduğu ifade edilmektedir. Araştırmanın öncelikli amacı, Cumhuriyet Dönemi'nde telif edilen tecvid eserlerinin klasik tecvid geleneğiyle irtibatını, pedagojik etkinliklerini, sistematiklerini ve metodolojik yaklaşımlarını mukayeseli biçimde ortaya koymaktır. Bu çerçevede, modern dönem tecvid eserlerinin sistematikleri, içerik düzenleri ve dil-üslup özellikleri gibi

Değerlendirme / Evaluation

Bu makale en az iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik uygulamasıyla değerlendirilmiştir. / This article is subject to double-blind peer-review evaluation by at least two reviewers.

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Yayıncı / Published by

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University.

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used

have been properly cited (Recep Koyuncu - Abdülaziz Şeker).

Yapay Zeka Etik Beyanı / Artificial Intelligence Ethical Statement

Yazar bu makalenin hazırlanma sürecinin hiç bir aşamasında yapay zekadan faydalanılmadığını, bu konuda tüm sorumluluğun kendisine (kendilerine) ait olduğunu beyan etmektedir. / The author declares that artificial intelligence was not utilized at any stage of the preparation process of this article and accepts full responsibility in this regard.

Lisans Bilgisi / Lisence Information

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Yazar Katkı Düzeyleri / Auth. Contribution Rates

Sorumlu yazar (RK) %50, yazar (AŞ) %50.

Corresponding author (RK) %50, author (AŞ) %50.

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bölümleri Bölümü, Kur'an-ı Kerim Okuma Kıraat İlmi Anabilim Dalı
Assoc. Prof., Necmettin Erbakan University, Faculty of Divinity, Department of Qur'anic Recitation and Qira'at Konya, Türkiye
rkoyuncu1@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0264-5956>

** Öğr. Gör., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bölümleri, Kur'an-ı Kerim Okuma Kıraat İlmi Anabilim Dalı
Lect. Abdülaziz Şeker, Ankara Social Sciences University, Faculty of Divinity, Department of Qur'anic Recitation and Qira'at Ankara, Türkiye, abdulazizseker@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5008-9507>

Atıf / Citation: Koyuncu, Recep-Şeker, Abdülaziz. "Cumhuriyet Dönemi Tecvid Literatüründe Beş Temel Eserin Karşılaştırmalı Analizi ve Tecvid İlmi ve Öğretimine Modern Pencereden Metodolojik Bir Yaklaşım Denemesi". *UMDE Dini Tetkikler Dergisi* 8/2 (Aralık/December 2025), 256-272. <https://doi.org/10.54122/umde.1779872>

konularda klasik dönem metinleriyle kurdukları köprü detaylandırılmış, çağdaş tecvid öğrenimi ve öğretiminin nasıl olması gerektiğine dair çıkarımlar yapılmıştır. Tarihi sürece göz atıldığında, tecvid ilminin sistematik hale gelmesinden itibaren farklı dönemlerde pek çok eser kaleme alındığı, bu bağlamda Mekki b. Ebû Tâlib'in *er-Ri'āye li-tecvidi'l-kırā'e ve tahkiki lafzi't-tilāve'si*, Ebû Amr ed-Dānî'nin *et-Taḥdîd fi'l-Itkân ve't-Tecvid'i*, Abdülvehhâb el-Kurtubî'nin *el-Mâzîh fi't-Tecvid'i* ve nihayet İbnü'l-Cezerî'nin *et-Temhîd fi 'İlmi't-Tecvid'i* ve *Muqaddime'si* gibi eserler aracılığıyla klasik literatürün şekillendiği görülmektedir. Osmanlı döneminde farklı isimlerle kaleme alınan *Muqaddime* şerhleri, Birgivi'nin *ed-Dürri'l-yetîm'i* ve şerhleri, Abdurrahman Karabaşî'nin *Karabaş Tecvidi*, Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin *Cühdü'l-muqill'i* gibi eserlerle zenginleşen ve yaygınlaşan tecvid geleneğinde, Cumhuriyet Dönemi'nde ise İmam Hatip Okulları ve Kur'an Kursları gibi modern eğitim kurumları vasıtasıyla yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir. Çalışmada, Cumhuriyet Dönemi'nde kaleme alınan Ali Rıza Sağman'ın *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, Ali Celâleddin Karakılıç'ın *Büyük Tecvid İlmi*, İsmail Karaçam'ın *Kur'an-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, Abdurrahman Çetin'in *Kur'an Okuma Esasları* ve Ramazan Pakdil'in *Ta'lim Tecvid ve Kıraat* adlı eserleri mercek altına alınmıştır. Çalışma, zikredilen eserler üzerinden yürütülen metin merkezli bir mukayese ile sınırlı olup sahada uygulamalı öğretim ortamlarına ilişkin doğrudan gözlem ve deneysel ölçüm içermemektedir. Değerlendirmeler, incelenen metinlerdeki akademik bakış açısı, içerik düzeni, sistematik yapı, dil-üslup, pedagojik yöntem ve görsel materyal kullanımı boyutlarıyla sınırlandırılmış; nicel öğrenim çıktıları kapsam dışı bırakılmıştır. Çalışmada neticesinde, mukayesesi yapılan eserlerin temel tecvid konularını ele alış bakımından ortak bir çizgiye sahip oldukları ancak kapsam, yöntem, tertip, üslup, dil ve görsel materyal kullanımı gibi hususlarda farklılıklar gösterdikleri tespit edilmiştir. Kronolojik açıdan değerlendirildiğinde, daha sonraki yıllarda kaleme alınan tecvid eserlerinin önceki çalışmalardan metodolojik anlamda önemli ölçüde istifade ettikleri görülmüştür. Öte yandan kıraat ve tecvid istihlâhları ile Arapçadan Türkçeye geçmiş kelimeleri kullanma durumlarına göre bu eserlerin hitap ettikleri yaş gruplarının farklılaştığı kanaatine varılmıştır. Çalışmada, Kur'an eğitimi ve tecvid öğretiminde geleneksel yöntemlere dair yaklaşımlardan yola çıkılarak çağdaş yaklaşımların nasıl olması gerektiğine dair tespitlerde bulunulmuştur. Bu tespitler, Kur'an eğitimi ve tecvid öğretiminde içeriklerin standart hale getirilmesi, dil-üslup kullanımı, akademik boyut ve görsel materyal kullanımına dair yol gösterici öneriler üretme adına elverişli bir zemin sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Kur'an, Tecvid, Cumhuriyet Dönemi, Tecvid Literatürü.

Abstract

This study examines the historical development of the science of Tajwid and the directions this discipline has taken particularly in the Turkish Republican Era, thereby revealing the modern-period of Tajwid works and the fundamental dynamics existing in the science of Tajwid in the modern period. Framed within the Islamic sciences as an inseparable component of the science of *qirā'āt*, Tajwid is underscored as a fundamental discipline that ensures the Qur'an is recited as it was revealed by God to the Prophet through Jibril, safeguards the wording of the divine speech, and transmits it to future generations in its original form; accordingly, it bears vital significance not only within the context of *qirā'āt* but also for the valid performance of acts of worship. The primary aim is to comparatively reveal the connections of Tajwid works authored in the Turkish Republican Period with the classical Tajwid tradition, alongside their pedagogical efficacy, systematic structures, and methodological approaches; within this framework, the bridges established by modern Tajwid works with classical texts—in terms of systematics, content organization, and features of language and style—are detailed, and inferences are offered concerning how contemporary Tajwid learning and teaching ought to be shaped. A historical overview indicates that, since the systematization of Tajwid, numerous works produced across different periods have shaped the classical literature through texts such as Makki b. Abi Tâlib's *er-Ri'āya li-tajwidi'l-qirā'a wa tahkiki lafzi't-tilāwa*, Abū 'Amr al-Dānî's *at-Taḥdîd fi'l-Itqân wa't-Tajwid*, 'Abd al-Wahhâb al-Qurtubî's *al-Muḍdih fi't-Tajwid*, and, ultimately, Ibn al-Jazari's *at-Tamhîd fi 'İlmi't-Tajwid* and *Muqaddima*; in the Ottoman period, the Tajwid tradition expanded through works such as various commentaries on *Muqaddima*, Birgivi's *ad-Durru'l-yatîm* and its commentaries, 'Abd al-Raḥmân Karabaşî's *Karabaş Tecvidi* and Sajaklızâde Maḥmad Afandi's *Juhdul-muqill*, while in the Turkish Republican Period new approaches emerged via modern educational institutions such as Imam Hatip Schools and Qur'an Courses. The study scrutinizes, for the Turkish Republican Period, Ali Rıza Sağman's *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, Ali Celâleddin Karakılıç's *Büyük Tecvid İlmi*, İsmail Karaçam's *Kur'an-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, Abdurrahman Çetin's *Kur'an Okuma Esasları* and Ramazan Pakdil's *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, limiting its scope to a text-centered comparison without direct observation of applied teaching environments or experimental measurement; evaluations are confined to academic perspective, content organization, systematic structure, language and style, pedagogical methods, and visual material usage, with quantitative learning outcomes excluded. Findings indicate that the analyzed works converge on a common line in treating core Tajwid topics yet diverge in scope, method, arrangement, style, language, and use of visual materials; chronologically, later works demonstrably benefit methodologically from earlier studies. Moreover, variations in the density of *qirā'āt* and Tajwid terminology and in the use of Arabic-derived vocabulary in Turkish correlate with differences in targeted age groups and prior knowledge. Building on traditional approaches to the Qur'an education and the teaching of Tajwid, the present study proposes determinations regarding the contours of contemporary approaches, thereby providing a favorable basis for formulating guiding recommendations on standardizing content, calibrating language and style, strengthening academic rigor, and employing visual materials in the Qur'an education and Tajwid instruction.

Keywords: Qirā'āt, Qur'an, Tajwid, Turkish Republican Period, Tajwid Literature.

Giriş

Tecvid ilmi, İslâmî ilimler içerisinde yer alan, temelde Kur'ân-ı Kerîm'in en doğru ve en güzel şekilde okunmasını sağlayan olmazsa olmaz bir disiplindir. Daha özeldi Kur'ân ilimleri ya da kıraat ilmi çerçevesinde ele alınan bu disiplin, Allah kelâmı olan Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Peygamber'e Cibrîl tarafından vahyedildiği şekilde okunmasını ve bu vesileyle İlahî vahyin korunmasını, Kur'ân lafızlarının güzelleştirilmesini,¹ aslına uygun biçimde ve bozulmadan gelecek nesillere aktarılmasını sağlar. Bunların yanı sıra namaz gibi önemli bir ibadetin hakkıyla ifa edilebilmesi için namazda okunacak sûre ya da âyetlerin tecvid kurallarına uygun olarak okunması zaruridir. Bunun gerçekleşmesi, kişinin namaz ibadetinin fikhî boyutta geçerliliğine imkân sağlayacaktır zira fıkhîta “zelletü'l-kârî” adı verilen hatalar, namazın rükünlerinden biri olan kıraat esnasında yapıldığında namazın sıhhatine engel olabilmektedir.²

Muhtelif eserlerde, tecvid kelimesinin çok sayıda tanımına rastlamak mümkündür. Burada kıraat alanının önde gelen isimlerinden İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) tanımı zikredilecektir. İbnü'l-Cezerî'ye göre Arap dilinde (جاء) fiilinden türemiş bir masdar olan ve kendisinden “güzellik” ve “kalite” anlamlarına gelen (جودة) kelimesi türeyen tecvid (تجويد) kelimesi, Kur'ân lafızlarının “en güzel telaffuzla” ve “hatalardan arındırılmış olarak” icra edilmesini ifade eder. Bu bağlamda tecvid kelimesi, Kur'ân tilavetini mükemmelleştirme onu güzelleştirme hususunda son noktaya erişmek anlamına gelir. Araplar bu sebeple bir kişinin işini iyi ve güzel yaptığını ifade etme bağlamında (جاء فلان) “Falan şahıs güzel yaptı.” derler. İbnü'l-Cezerî'nin çizdiği bu çerçeveye göre tecvid, “tilavetin süsü” ve “kıraatin ziyneti”dir. Kur'ân harflerine haklarını vermek, onların mertebelerini düzenlemek, her harfi kendi mahrecine ve aslına döndürmek, benzerine ve şekline ilhak etmek, lafzını doyurmak (işbâ) ve telaffuzunu yumuşatmaktır. Bunların tamamı, lafzın formu ve şeklinin durumuna göre, herhangi bir zorlama ve aşırılık (ifrât) ve tekellüf bulunmaksızın yapılmalıdır.³

İbnü'l-Cezerî'nin tecvid sahasındaki en meşhur eserleri olan *Mukaddime* ve *et-Temhîd* başta olmak üzere farklı telifleri incelendiğinde, onun tecvid kavramını sıkça kullandığı hatta bu kavrama öncelik verdiği müşahede edilmektedir. Bununla birlikte, İbnü'l-Cezerî'nin bu kavrama dair “yeni” addedilebilecek yaklaşımlar ortaya koyduğunu iddia etmek güçtür. Zira onun tecvid tanımlarının, Huzâî (ö. 408/1017) ile başlayıp Dâni (ö. 444/1053) ile yaygınlaşan tanımlarla büyük ölçüde örtüştüğü söylenebilir.⁴ Bu bağlamda, İbnü'l-Cezerî'nin tecvid ilmi alanında geçmişle gelecek arasında bir köprü vazifesi gördüğü tespiti isabetli olacaktır.

Tecvid ilminin sistematikleşme sürecinden günümüze değin, bu disiplinle ilişkili pek çok eser telif edilmiştir. İbnü'l-Cezerî öncesi tecvid literatürüne göz atıldığında, tecvid ilmine yönelik ilk eser olarak kabul gören Mûsâ b. Ubeydullah el-Hâkânî'nin (ö. 325/937) *el-Şâşîdetü'r-râ'iyye/el-Şâşîdetü'l-Hâkânîyye*'si, yine ilklerden olan Mekki b. Ebû Tâlib'in (ö. 437/1045) *er-Ri'âye li-tecvîdi'l-kırâ'e ve tahkîki lafzi't-tilâve*'si, Ebû Amr ed-Dâni'nin *et-Taḥdîd fi'l-itkân ve't-tecvîd*'i, Abdülvehhâb el-Kurtubî'nin (ö. 462/1069) *el-Mûdîḥ fi't-tecvîd*'i, İbn Atiyye el-Endelüsî'nin (ö. 541/1147) *Urcûze fi meḥârici'l-hurûf*u, Ebü'l-Hasen Alemüddîn es-Sehâvî'nin (ö. 643/1245) *Cemâlü'l-kurrâ' ve kemâlü'l-ikrâ'sı*, Burhânüddîn Ebû İshâk İbrâhîm b. Ömer el-Ca'berî'nin (ö. 732/1332) *Uḫûdü'l-cümân fi tecvîdi'l-Kur'ân*'ı dikkat çekmektedir.

İbnü'l-Cezerî öncesi telif edilen eserler İbnü'l-Cezerî'yi ve sonrasını, Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi öncesi telif edilen eserler ise Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze kadarki tecvid literatürünü -doğal olarak etkilemiştir. İbnü'l-Cezerî'nin *et-Temhîd fi 'ilmi't-tecvîd* ve *Mukaddime*'si, günümüz Türkiye'sinde Kur'ân öğretiminde en çok tercih edilen eserler arasında olan Abdurrahman Karabaşı'nın (ö. 904/1498) *Karabaş Tecvîdi*, Sâdık b. Yûsuf'un (ö. 926/1520) *Risâle fi beyâni vücûbi kırâati'l-Kur'an bi't-tecvîd*'i, Birgivi'nin (ö. 981/1573) *ed-Dürri'l-yetîm*'i, Muhammed b. Bedruddîn el-Münşî'nin (1001/1592) *Şerh-u Mukaddimeti İbni'l-*

1 Ebû Amr Osmân b. Saîd ed-Dâni, *et-Taḥdîd fi'l-itkân ve't-tecvîd*, thk. Gânim Kaddûri el-Hamed (Umman: Dâr-u Ammâr, 2000), 79. Tecvid, Kur'ân tilâvetinin güzelleştirilmesi için vardır. Bu bağlamda tilâvet, “Kur'ân'ın mânasını idrak etmek ve buna uygun şekilde davranmak amacıyla onu tertil ve tecvîd ile dikkatli bir şekilde okumak” anlamına gelmektedir. Bk. Abdurrahman Çetin, “Tilâvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/155. Tertil kavramı için ayrıca bk. Ali Karataş, “Kur'ân Okumayla İlgili Sözcüklerin İlk Muhatap Açısından Tahlili”, *Umde Dini Tetkikler Dergisi* 6/2 (2023), 301-304.

2 Detaylı bilgi bk. Menderes Gürkan, “Zelletü'l-Kârî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013).

3 Ebü'l-Hayr Şemsüddîn b. Yûsuf el-Cezerî Muhammed İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fi 'ilmi't-Tecvîd*, thk. 'Ali Hüseyin el-Bevvâb (Riyad: Mektebetü'l-Me'ârif, 1985), 47.

4 İbrahim Tetik, *Tecvid İlmi: Tarihsel Evveliyatı, Doğuşu ve Gelişim Süreci* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 75.

Cezerî'si, Molla Hüseyin b. İskender er-Rûmî'nin (ö. 1084/1673) *Kitâbü't-Tecvîd'i*, Şeker Mehmed Efendi'nin (ö. 1099/1688) *Risâle fi 'ilmi't-tecvîd'i*, Hasan b. Muhammed'in (ö. 1136/1724) *Şerh-i Cedîd-i Karabaş'ı*, Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin (ö. 1145/1732) *Cühdü'l-mukill'i*, Dâvûd-i Karsî'nin (ö. 1169/1756) *Şerhu'd-Dürri'l-yetîm'i*, Kettânizâde Ebû Tâhir Muhammed b. Mustafa en-Na'îmî'nin (1169/1756) *Tezhîbü't-tilâve fi 'ilmi't-tecvîd ve'l-kırâe'si*, Sahaflar Şeyhizâde Mehmed Es'ad Efendi'nin (1264/1848) *el-Virdü'l-müfid fi şerhi't-tecvîd'i*, Evliyâzâde Ahmed Ziyâüddîn'in (ö. 1313/1915) *Vesîletü'l-ğufrân ve Vesîletü's-se'âde'si*, Muhammed Mekki Nasr el-Cüreyssî'nin (1322/1902) *Nihâyetü'l-kavli'l-müfid fi 'ilmi't-tecvîd'i* ve Mehmed Zihni Efendi'nin (ö. 1332/1913) *el-Kavlü's-sedîd fi ilmi't-tecvîd'i* bunlara örnek verilebilir.

Bu çalışmanın temel amacı, Cumhuriyet Dönemi'nde tecvid anlayışının geçirdiği dönüşümü, bu ilmi disiplinin farklı yazarlar tarafından hangi yaklaşımlar çerçevesinde ele alındığını göstermek, bu eserlerin mukayeseli tahlilini yapmak ve bu bağlamda metodolojik bir yaklaşım ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Ali Rıza Sağman'ın (ö. 1385/1965) *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, Ali Celâleddin Karakılıç'ın (ö. 2022) *Büyük Tecvid İlmî*, İsmail Karaçam'ın (ö. 1447/2025) *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, Abdurrahman Çetin'in *Kur'an Okuma Esasları* ve Ramazan Pakdil'in *Ta'lim Tecvid ve Kıraat* isimli eserleri, bu çalışmada mercek altına alınacaktır. Çalışmada yazarların tecvid konularını işleyiş biçimleri, pedagojik yaklaşımları ve sunum teknikleri karşılaştırılacak, eserlerin birbirleriyle etkileşimleri, farklılıkları ve referans aldıkları kaynaklar incelenecektir. Söz konusu beş eserin seçilmesinin temel nedeni, tecvid alanında en sık referans gösterilen kaynaklar olmalarıdır.

Çalışmada incelenecek olan Ali Rıza Sağman'ın *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, Ali Celâleddin Karakılıç'ın *Büyük Tecvid İlmî*, İsmail Karaçam'ın *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, Abdurrahman Çetin'in *Kur'an Okuma Esasları* ve Ramazan Pakdil'in *Ta'lim Tecvid ve Kıraat* isimli beş meşhur eserinin dışında, Cumhuriyet Dönemi'nde kaleme alınmış eser sayısı yadsınamayacak kadar fazladır. Bunlar arasında, Osman Nuri Koçbeker'in (1387/1967) *Yeni Tatbikatlı Tecvid'i*, Ali Rıza Sağman'ın *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*'nden önce kaleme aldığı *Sağman Tecvidi*, M. Tayyib Okıç'ın (ö. 1397/1977) *Kur'ân-ı Kerim'in Üslûb ve Kıraati*, Musa Süreyya Şahin'in (ö. 1429/2008) *Tam ve Kolay Tecvîd*, M. Salih Tanrıbuyruğu'nun (ö. 1406/1986) *Kur'an Tecvîdi*, Ali Kemal Belviranlı'nın (ö. 1424/2003) *Tecvid*, Fikri Aksoy'un (ö. 1428/2007) *Kur'ân-ı Okuma Âdâbı*, M. Tevfik Mollamehmetoğlu'nun (ö. ?) *Kur'an-ı Kerim Tecvidi*, Demirhan Ünlü'nün (ö. 1424/2003) *Kur'ân-ı Kerîm'in Tecvidi*, Ali Rıza Işın'ın (ö. 1443/2022) *Tecvid Dersleri*, Hasan Hüseyin Varol'un (ö. 1444/2023) *Yeni Karabaş Tecvidi*, Tayyar Altıkulaç'ın *Tecvid'ul-Kur'an*, Rahim Tuğral'ın *Ana Hatlarıyla Kuran Tecvidi*, Mehmet Ali Sarı'nın *Kur'ân-ı Kerîm'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*, Sıtkı Güllü'nün (ö. 1436/2015) *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmî*, Alican Dağdeviren'in *Kur'ân Okuma Sanatı Tecvid*, Ömer Kara'nın *Kur'ân Fonetiki Tilâvet Sanatı*, Yavuz Fırat'ın *Kur'an Tilâvetinin Kuralları (Tecvid)*, Abdullah Benli'nin *Hafs Rivâyetiyle Âsım Kıraatinin Tecvîd Kuralları*, Davut Kaya'nın *Delilleriyle Açıklamalı Kuran Öğretmeni* ve Abdurrahman Ensari'nin *Temel Tecvid Kuralları* isimli eserleri öne çıkmaktadır.⁵

Ülkemizde, Cumhuriyet Dönemi'nde kaleme alınmış eserlere yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır.⁶ Bu çalışmalardan Hüsna Çeker'in çalışması, Cumhuriyet Dönemi tecvid kitaplarının kaynaklarıyla ilgili olup çalışmada bu dönemin eserleriyle alakalı kısa malumatlar verilmektedir. Fatma Çakır ve Zeynep Demirtaş Atış'ın çalışması, Türk ve Arap dünyasındaki tecvid literatürünün bir bölümüne ışık tutmaktadır. Sümeyye Aksoy'un çalışması, yalnızca İsmail Karaçam'la ilgilidir. Ahmet Sami Altınışık'ın çalışması çalışmamızda yer almayan müelliflerin eserlerinin mukayesesiyle ilgiliyken Mustafa Bodur'un çalışması ise Latin harfli ilk tecvid kitabı olan *Kur'an Dili Alfabeti ve Okuma Kaideleri* üzerinedir. Çalışmamız, hususiyetle Cumhuriyet Dönemi'nde en yaygın ve en meşhur beş eseri tanıtması, bu eserler üzerine yoğunlaşması ve bu eserler çerçevesinde tecvid öğretimine yönelik bir öğretim metodoloji önerisi sunması açısından diğer çalışmalardan

5 Zikredilen eserler ve daha fazlası hakkında bilgi almak için bk. Hüsna Çeker, *Cumhuriyet Dönemi Tecvid Kitaplarının Kaynakları* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 14-50.

6 İlgili çalışmalar için bk. Çeker, *Tecvid Kitaplarının Kaynakları*; Fatma Çakır - Zeynep Demirtaş Atış, "Modern Dönemde Yazılan Tecvid Eserlerinden Hareketle Tecvidin Konusu", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2023), 196-213; Sümeyye Aksoy, *Cumhuriyet Dönemi Sonrası Tecvid ve Kıraat Alanında İlmî Çalışmalar; İsmail Karaçam Örneği* (Batman: Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023); Ahmet Sami Altınışık, *Cumhuriyet Döneminde Yazılmış Tecvid Eserlerinin Mukayesesi (M. Salih Tanrıbuyruğu, "Kur'an Tecvîdi", Yakup İskender, "Sualli Cevaplı Tecvid", Süleyman Doğdu, "Tatbikatlı Karabaş Tecvidi")* (Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024); Mustafa Bodur, "Cumhuriyet Dönemi Latin Harfli İlk Tecvid Kitabı Olarak Kur'an Dili Alfabeti ve Okuma Kaideleri (1945 - Münif Çelebi) Üzerine Bir İnceleme", *Diyanet İlmî Dergi* 61/3 (2025), 1053-1084.

farklılık arz etmektedir. Bu yönleriyle çalışma, Cumhuriyet Dönemi tecvid literatürüne dair detaylı bir değerlendirme sunması, bu alandaki bilgi boşluğunu dolduracak olması ve sonraki akademik araştırmalar için zemin hazırlaması açısından önem arz etmektedir.

İncelemesi ve mukayesesi yapılan Cumhuriyet Dönemi eserlerinin kaynaklarına ve atıflarına bakıldığında klasik tecvid eserlerine ve Osmanlı Dönemi tecvid eserlerine sıkça başvurulduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, klasik metinlerin istilahlar ve tertip gibi hususlarda modern metinleri etkilediğini göstermektedir. Eserlerin hedef kitlesinin Kur’ân kursları, İmam Hatip Okulları ve üniversiteler olması, mevzubahis kurumlarda bu eserlerle ilgili standart bir öğrenim-öğretim usulünün varlığına işaret etmektedir. Kavramsal açıdan değerlendirildiğinde, bu eserler içerisinde Arapça kavramların yoğun olarak kullanıldığı eserlerin yüksek yaş gruplarına, Türkçe kavramların yoğun olduğu eserlerin ise alt yaş gruplarına hitap ettiğini söylemek mümkündür. Mukayeseli analizi gerçekleştirilen beş esere metodolojik bağlamda bakıldığında ise yakın dönem tecvid eserlerinin, önceki Cumhuriyet Dönemi eserlerinden metodolojik boyutta etkilendiği ve faydalandığı ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın, tecvid sahasında araştırma yapan araştırmacılara kaynaklık etmesi, Kur’ân ve tecvid öğretiminin daha verimli yürütülmesi noktasında muhatapları tarafından bir referans kabul edilmesi beklenmektedir.

Bu çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- a) Yaklaşık bir asırlık Cumhuriyet Dönemi’nde tecvid anlayışı hangi süreçlerden geçmiştir?
- b) Cumhuriyet Dönemi tecvid eserlerinin kaynakları nelerdir?
- c) Bu eserleri öncekilerden ayıran hususlar nelerdir?
- d) Bu eserler arasında etkileşim mevcut mudur?
- e) Bu eserlerin sistematigi nasıldır?
- f) Bu eserlerde pedagojik yaklaşım nasıldır?
- g) Kur’ân ve tecvid öğretiminde nasıl bir yöntem izlenmelidir?

Çalışma üç bölümden oluşmakta olup ilk bölümde beş meşhur tecvid eseri ve müellifleri hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde eserlerin mukayeseli analizi yapılacak; bu bağlamda eserlerin içerikleri mukayese edilecek, kapsam analizleri yapılacak, eserlerin metotları, üslup özellikleri, dil kullanımları, yenilikçi yönleri ya da eksiklikleri, görsel ve materyal kullanımları, pedagojik etkinlikleri ortaya konacaktır. Üçüncü ve son bölümde ise Kur’ân ve tecvid öğretimine dair bir metodoloji önerisi sunulacak, modern yöntemlerle klasik yöntemler sentezlenecek, görsel, işitsel ya da dijital materyallerin kullanımının gerekliliği hakkında bilgi verilecektir.

1. İncelenen Beş Meşhur Tecvid Eseri

1.1. İlâveli Yeni Sağman Tecvidi⁷

1.1.1. Eserin Müellifi

1889 yılında Ünye’de dünyaya gelen Ali Rıza Sağman, “Sultanselimli Hâfız Rıza” nisbesiyle meşhurdur. Sağman, küçük yaşlarda hâfızlık öğrenimini tamamlamış, Rüşdiye’yi Giresun’da okumuş ve 1904 yılında İstanbul Fatih’te medrese eğitimi almıştır. Arap dilini İskilipli Mehmed Âtîf Efendi’den öğrenen Sağman, kısıtlı vakitlerinde gittiği Giresun’da Beyazıdzâde Hâfız Ali Efendi’den kıraat ve tecvid ilimlerini tahsil etmiş, takrib icâzetini de Ali Efendi’den almıştır. Sinop ve Çorum illerinde de bir süre kalan Sağman, İstanbul’da müezzinlik ve başkâtiplik yapmış, muhtelif mektep ve liselerde öğrenci okutmuştur. İyi bir hânende olmasının yanı sıra tarihçiliği, mevlithanlığı ve bestekarlığı ile de ön plana çıkan Sağman, farklı alanlarda makaleler, manzumeler ve risâleler yazmıştır. Sağman, 1965 yılında Fatih Çarşamba’da vefat etmiştir.⁸

7 Ali Rıza Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi* (İstanbul: Yayın Müdürlüğü, 1958).

8 Nuri Özcan, “Ali Rıza Sağman”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/489-490.

1.1.2. Eserle Alakalı Bilgi

Eserin müellifi Ali Rıza Sağman, 1955 yılında kaleme almış olduğu, 92 sayfadan oluşan orta hacimli eseri *Sağman Tecvidi*'ni 1957 yılında isim değişikliğiyle *Yeni Sağman Tecvidi* ismiyle bastırılmış, sonrasında sadeleştirilerek *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi* adıyla 1958 yılında İstanbul'da telif etmiştir.⁹ Eser, Maarif Vekaleti Yayın Müdürlüğü tarafından, 16.06.1957 tarihli karara istinaden, 616-146184528 sayı numarasıyla basılmıştır. Bugün elimizde, ikinci baskısı yapılmış olan 1958 yılı nüshası mevcuttur. Eser 48 sayfadan oluşmaktadır. Eserin kapak görselinde Ali Rıza Sağman'a ait olan, Kur'ân öğrenmenin önemini vurgulayan şu beyitler yer almaktadır:

Mâdâme ki "hikmet"ten ilimdir, yüce tecvîd,

Bir ilm-i fiziktir, fonetik tarz-ı cemîldir,

Öyleyse olur, ondaki her kâide "ilmî",

Zîrâ ulu bir san'at, o bir ilm-i celildir.

(2 Nisan 1957)

Müslümansen sen, tefekkür eyle, Hakk'ın emridir.

Sen çalış, Allah da versin, dînde âdet böyledir.

"Cûd-i Hakk", senden çıkan her sa'ye hep nâzır durur.

Sa'yedip ihsâna er, zîrâ seâdet böyledir.

(28 Mart 1957)

Nasîbin yoksa Kur'ân'dan, mühim bir iş değildir bu.

İşık almaz güneşten kör, garîb endiş değildir bu.

(28 Mart 1957)¹⁰

1.1.3. Eserin Hedef Kitle

Dönemin maarif vekili yardımcısı olan Osman Faruk Verimer'in eserin ikinci sayfasında yer alan onay yazısına göre eser, İmam Hatip Okulları öğrencileri için ders kitabı olarak hazırlanmıştır. Bu şekilde tasarlanması sebebiyle eserin içeriğinin tamamı derslere bölümlenerek hazırlanmış, muhatap öğrencilerin dersleri daha iyi anlayabilmesi adına derslerin sonuna notlar, alıştırılmalar ya da sualler konmuştur.

1.1.4. Eserin Muhtevası

"Ey Sevgili Kur'ân" başlıklı bir şiirle başlayan eser, yirmi altı dersten oluşmaktadır. İlk derste, tecvidin konusu, tarifi ve gayesini açıklayan yazar, ikinci ve üçüncü derslerde tecvidin ilmî ve sanatsal boyutundan, tecvid ilminin meselelerinden ve tecvidin gerekliliğinden bahsetmiştir. Dördüncü dersle birlikte tecvid meselelerine giriş yapan müellif, sırasıyla medler, sıfatlar, sakın nûn ve tenvînle alakalı kurallar, idgâm, izhâr, kalkale, lafza-i celâl, zamir, sekte, hükmü'r-râ, temsil, dudak tâlimi, lahn ve musiki meselelerine açıklık getirmiştir.

9 Çeker, *Tecvid Kitaplarının Kaynakları*, 16-18.

10 Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 1.

1.2. Büyük Tecvid İlmi Kur'ân-ı Kerîm Okuma Kâideleri¹¹

1.2.1. Eserin Müellifi

Tam adı Ali Celâleddin Karakılıç'tır.¹² 1929 yılında Kayseri Talas'ta dünyaya gelmiştir. İlkokul eğitimini Kayseri'nin Talas ilçesi ile Konya'nın Ereğli ilçesinde, ortaokul öğrenimini Kayseri ve Karaman Ortaokulu'nda, lise tahsilini ise Kayseri Lisesi'nde tamamlayan Karakılıç, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni kazanmış ancak Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni tercih edip buradan 1954 senesinde mezun olmuştur. Farklı zaman dilimlerinde Trabzon İmam-Hatip Okulu, Kayseri İmam-Hatip Okulu, Niğde İmam-Hatip Okulu ve Kayseri İmam-Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmeni olarak çalışan Karakılıç, Kayseri İmam-Hatip Okulu'nda bir dönem idarecilik vazifesinde de bulunmuştur. Karakılıç, 1971 -1972 yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığı Dîni Hizmetler ve Din Görevlilerini Olgunlaştırma Daire Başkanlığı yapmış, 1984 yılında öğretmenlikten emekli olmuştur.¹³ Hayri hizmetler noktasında da gayretli bir şahsiyet olan Karakılıç, enstitü, vakıf, dernek, cami ve Kur'ân kursu gibi birçok kurumun açılmasına öncülük etmiştir. 2022 yılında, 92 yaşında vefat eden Karakılıç'ın tecvid, itikat ve fıkıh gibi alanlarda muhtelif eserleri mevcuttur.¹⁴

1.2.2. Eserle Alakalı Bilgi

Ali Celâleddin Karakılıç, eserini ilk olarak 1961 yılında kaleme almıştır.¹⁵ Elimizde bulunan nüsha ise eserin 2018 yılında yayınlanan son ve 10. baskısıdır. Eser, 232 sayfadan müteşekkildir. Eserde önsöz bölümünden önce (فَافْرُوا مَا تَبَيَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ) "Artık Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun." âyeti,¹⁶ besmele, hamdele, salvele ve (وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا) "Kur'ân'ı tane tane, hakkını vererek oku." âyeti, giriş bölümünden önce ise İbnü'l-Cezeri'nin *Mukaddime*'sinde geçen (وَالْأَخْذُ بِالتَّجْوِيدِ حَتْمٌ لَارِيٌّ، مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرْآنَ آتَمًّا، لِأَنَّهُ بِهِ الْإِلَهُ أَنْزَلَهُ، وَهَكَذَا مِنْهُ إِنِّي وَصَلَا) "Tecvidi öğrenmek, Kur'ân okuyan herkese farzdır. Kur'ân'ı tecvid ile okumayan kimse âsim (günahkâr) olur. Çünkü Kur'ân, Allah katından tecvid ile nâzil oldu. Kur'ân da bize, tecvid ile vâsıl oldu." ifadeleri¹⁷ paylaşılmıştır.¹⁸ Bosna-Hersekli âlim Muhammed Tayyib Okıç, Kur'ân-ı Kerimin Üslûb ve Kırâati (Le Style et la Lecture du Qur'ân) isimli eserinde söz konusu çalışma hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: "Kayseri İmam-Hatip Okulu müdürü, değerli talebem, Celâlüddin Karakılıç'ın, *Tecvid ilmi, Kur'an-ı kerim okuma kaideleri* adlı yeni ve kıymetli eserini burada kaydetmekle bahtiyarım."¹⁹ Özellikle Kur'ân ilimlerine yönelik çalışmalarıyla tanınan Hasan Basri Çantay ise eser hakkında şunları söylemiştir:

Uzun bir incelemenin ve yorulmaz bir çalışmanın mahsulü olan bu eseri dikkatle okudum. Muhterem müellifini tebrik ederim. Bu değerli eser, Kur'ân-ı Kerîm kıraatiyle alakalı her müminin hırz-ı can edineceği (canı gibi koruyup saklayacağı) baha biçilmez bir hazinedir. Hararetle tavsiye ederim. Kitabı, kıraat üstatlarından Balıkesirli muhterem hâfız Mehmet Sa'di Efendi'ye (İzmir Kemeraltı Câmii Baş İmamı) de tetkik ettirmiştim; fakire aynen şu mektubu yazmıştır: Eseri baştan nihâyete kadar satır satır okudum. Çok hoşuma gitti. Büyük bir sa'y ve gayret eseridir, çok faydalıdır. Merhum üstatlarımla öğrettiklerimi aynen bu eserde buldum. Cenâb-ı Hak değerli müellifinin sa'yini meşkûr etsin. Âmin.²⁰

1.2.3. Eserin Hedef Kitlesi

Eserin baş kısmında yer alan şu ifadeler hedef kitleyi işaret etmektedir: "Bu eser, Diyânet Reisliği'nin 19.09.1961 tarih ve 27593 sayılı inceleme emrine müsteniden, Müşâvere ve Dîni Eserler İnceleme Heyeti'nce

11 A. Celâleddin Karakılıç, *Büyük Tecvid İlmi* (b.y.: y.y., 2018).

12 Ali Celâleddin Karakılıç, *Vasiyetler, Hâtıralar, Röportajlar, Analizler ve Tavsiyeler* (b.y.: y.y., 2020), 63.

13 Karakılıç, *Büyük Tecvid İlmi*, 225.

14 İsmail Demiral, *Birgivi'nin ed-Dürri'l-Yetim Adlı Eseri Işığında Eskicizâde'nin Terceme-i Dürr-i Yetim'i ile A. Celâleddin Karakılıç'ın Tecvid İlmi Eserinin Karşılaştırılması* (Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 10-12. Eserleri hakkında detaylı bilgi için bk. Karakılıç, *Büyük Tecvid İlmi*, 225-226.

15 Karakılıç, *Büyük Tecvid İlmi*, 4.

16 *Kur'an Yolu Meâli*, çev. Hayreddin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), el-Müzzemmil 73/20.

17 Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed İbnü'l-Cezeri, *el-Mukaddime fi mâ 'alâ kâri 'il-Ķur'âni en ya 'lemeh el-Cezeriyye*, nşr. Süleyman b. Hüseyin el-Cemzürî, thk. Abdülmuhsin b. Muhammed el-Kâsım (Medine: Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vataniyye, 2020), 62.

18 Karakılıç, *Büyük Tecvid İlmi*, 6-8, 10.

19 M. Tayyib Okıç, *Kur'ân-ı Kerim'in Üslûb ve Kırâati* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1963), 24.

20 Karakılıç, *Büyük Tecvid İlmi*, 5.

tetkik olunmuş; İmam-Hatip Okulları, hâfız kursları talebeleri ve hayrat hademesi için faydalı olduğuna 06.10.1961 tarihinde karar verilmiştir.”²¹

1.2.4. Eserin Muhtevası

Eser yedi ana bölümden oluşmaktadır. Esere İbnü'l-Cezerî'nin *Mukaddime*'sinde geçen “Tecvidi Bilmek Bâbı”ndan beyitlerle başlayan müellif, sonrasında Kur’ân’ın nüzul, cem ve istinsah süreçlerini zikretmiş ve Resm-i Osmânî meselesine değinmiştir. Devamında Kur’ân harflerini sıralayan müellif, harf, hareke, tenvîn, cezim, şedde, med ve hemze gibi tecvid ıstılahlarını açıkladıktan sonra ilk bölüme giriş yapmış ve tecvidin tarifi, mevzûu, gâyesi, farziyyetinin delilleri ve Kur’ân’ın kıraati hususlarını ele almıştır. Yazar, mahreç kavramına kitabının ikinci bölümdeki “Sıfâtü'l-hurûf” başlığı altında yer alan “Sıfât-ı Lâzîmeler” konusunda yer vermiş ve sırasıyla lâzîmî sıfatları açıklamıştır. Birçok eserde “Tecvid Kaideleri” başlığında incelenen idğâm, ihfâ, izhâr, iklâb, med, vakıf, vasıl ve sekte gibi hususlara “Sıfât-ı Ârızalar” başlığı altında değinen yazar, her bir harfe ait sıfatları zikrettikten sonra ikinci bölümü tamamlamıştır. Yazar, üçüncü bölümde med çeşitlerini, tenvîn, nûn-i sâkin ve mîm-i sâkinin hükümlerini, idğâm çeşitlerini, lâm-ı tarif meselesini, kalkale, hükümü'r-râ, hükümü'l-lâm, zamir, sekte, vakıf, vasıl, işmâm, imâle, teshîl ve ravm kavramlarını detaylandırmış, dördüncü bölümde “lahn” kavramını irdelemiştir. Beşinci bölümde Kur’ân-ı Kerîm’in kıraatiyle alakalı bazı hususları zikreden müellif, altıncı bölümde Kur’ân-ı Kerîm’in âdâbı ile ilgili meselelere değinmiş, yedinci ve son bölümde ise ilm-i kıraat, kırâat-i seb‘a ve kırâat-i ‘aşere konularını ele alarak eserini nihayete erdirmiştir.

1.3. Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri -Mufassal Tecvid-²²

1.3.1. Eserin Müellifi

İsmail Karaçam, nüfus kayıtlarına göre 1937 yılında Burdur’da dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini Burdur’da alan Karaçam, hâfızlık öğrenimini, kıraat ve tashih-i hurûf eğitimini yine burada almıştır. Orta öğrenimini İstanbul İmam-Hatip Okulu’nda, lisans öğrenimini ise İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nde tamamlayan Karaçam, mesleki hayatına Kur’ân öğretmenliği ile başlamıştır. Karaçam, akademisyenlik hayatına ilk olarak Konya Yüksek İslam Enstitüsü’nde başlamış, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde devam etmiştir. Doktora öğrenimini 1984’te tamamlayan Karaçam, 1990’da doçent, 1996’da ise profesör olmuştur.²³ Kur’ân ilimlerine yönelik çok sayıda eser veren Karaçam’ın en bilinen eserleri arasında *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, *Kur’ân-ı Kerîm’in Nüzûlü ve Kırâati* ve *Kur’an Tilâvetinin Esasları*’nı saymak mümkündür.²⁴ Karaçam, 4 Haziran 2025 tarihinde vefat etmiştir.

1.3.2. Eserle Alakalı Bilgi

Eserin ilk baskısı 1976 yılında yapılmıştır.²⁵ Eserin elimizdeki nüshası, 2015 tarihli 29. Baskısıdır ve 501 sayfadan müteşekkildir. İstanbul’da, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV) tarafından yayımlanan eser, isminde yer alan “Mufassal Tecvid” ibaresinden anlaşılacağı üzere hacimli bir eserdir. Yazar ithaf metninde şunları söylemektedir: “Bu nâçiz eserimi, elim bir trafik kazasında kaybettiğim, melek haslet insan, eşim merhûme Faden Hanım’ın rûhuna ithâf ediyorum.”

1.3.3. Eserin Hedef Kitlesi

Karaçam, eserinin önsözünde, gâyesinin İlahiyat Fakülteleri ve İmam Hatip Liseleri için bir kaynak hazırlamak olduğunu ifade etmiştir.²⁶

21 Karakılıç, *Büyük Tecvid İlmî*, 4.

22 İsmail Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015).

23 Zekeriya Ersoy, *İsmail Karaçam’ın Kırâat İlmindeki Yeri ve Kur’ân Öğretim Yöntemleri* (Burdur: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 41-54.

24 Aksoy, *İsmail Karaçam Örneği*, 41-135.

25 Çeker, *Tecvid Kitaplarının Kaynakları*, 29-30.

26 Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri*, 14.

1.3.4. Eserin Muhtevası

Eser, “Tarihî ve Teorik Bilgiler”, “Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri”, “Kur’ân-ı Kerîm’in Tecvidi” ve “Kur’ân-ı Kerîm’in Tilâvet Âdâbı” başlıklı 4 ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Kur’ân-ı Kerîm’in nüzulü, Kur’ân’ın cem’ ve tesbiti, yazılışı, istinsâhı ve kıraat ilmi mevzularına değinen müellif, ikinci bölümde, Kur’ân-ı Kerîm’in faziletleri ve üstünlüğü, Kur’ân’ı okumanın, okuyanın, öğrenmenin ve öğretmenin fazileti, ezberlenen Kur’ân’ı tekrar, Kur’ân’ı yüzünden, sesli ve sessiz okuma, Kur’ân’ı dinleme, Kur’ân’la amel, Kur’ân tilâvetinde ihlas, ücretle Kur’ân okuma ve okutma, Kur’ân tilâvetinde musiki ve Kur’ân hatmi meselelerini ele almıştır. Üçüncü bölüme on imam ve râvileriyle girizgâh yapan müellif, devamında tecvid ilminin tarifi, konusu, gayesi, hükmü, meseleleri ve tecvid ilmini elde etmenin yollarını aktarmış; Kur’ân-ı Kerîm’i okuyuş şekilleri, tecvid ilminde vücûb, harfler, mahreçler ve sıfatlar, harekeler, imâle, şeddeli harfler, lahn ve namaza etkisi, lâm harfinin okunuş şekilleri, râ harfinin okunuş şekilleri, med, idğâm, sakın nûn ve tenvînin okunuş şekilleri, sakın mîmin okunuş şekilleri, vakf ve ibtidâ, sekte, besmele, tekbir, sûre geçişleri ve tilâvet secdesi bahisleriyle bu bölümü sonlandırmıştır. Müellif, dördüncü ve son bölümde ise tilâvetin manevi yönü, tilâvetin zahiri yönü, Kur’ân okuyanın dikkat edeceği hususlar, Kur’ân’a hürmet ve tazim ve temsili okuma hususlarını zikretmiş ve eserini nihayete erdirmiştir.

1.4. Kur’an Okuma Esasları²⁷

1.4.1. Eserin Müellifi

Abdurrahman Çetin, 1952 yılında Afyon’da dünyaya gelmiştir. İlk öğrenimini ve hâfızlık eğitimini Afyon Şuhut’ta, orta öğrenimini Konya İmam-Hatip Okulu’nda tamamlayan Çetin, 1974’te İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nden mezun olmuştur. Mesleki kariyerine Giresun’da öğretmen olarak başlayan Çetin, akademik kariyerine ise Bursa Yüksek İslam Enstitüsü’nde asistan olarak başlamıştır. Sonradan Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ismini alan fakültede 2019’a kadar Kur’ân hocası olarak görev yapan Çetin, doktora öğrenimini 1983’te tamamlamış, 1990’da doçent ve 1996’da profesör olmuştur. Halen hayatta olan Çetin’in Kur’ân ve kıraat ilimlerine yönelik çok sayıda eseri mevcuttur. Bunların en meşhur olanları, *Kur’an Okuma Esasları*, *Endülüslü Âlim Ebu Amr ed-Dânî ve Kıraat İlmindeki Yeri*, *Kıraatların Tefsire Etkisi* ve son olarak *Yedi Harf ve Kıraatlar’dır*.²⁸

1.4.2. Eserle Alakalı Bilgi

Eser ilk olarak 1987 yılında basılmış, devamında esere gösterilen ilgi sebebiyle onlarca kez basımı gerçekleştirilmiştir.²⁹ Elimizde, eserin 2019 tarihli 49. baskısı olan nüsha bulunmaktadır. Eser 515 sayfadan müteşekkil olup Emin Yayınları tarafından İstanbul’da basılmıştır. Eserin güncellenmiş son baskısı 2020 tarihli *Kur’an Okuma Esasları*, Türkiye’de son dönemde en çok rağbet gören ve en çok baskısı yapılan tecvid eseri olma özelliğini korumaktadır.

1.4.3. Eserin Hedef Kitlesi

Çetin, önsöz kısmında eserinin ilâhiyat fakültelerinde ders kitabı olarak okutulduğunu ifade etmiş, daha genelde ise Kur’ân-ı Kerîm’i tecvid ile en güzel şekilde okumak isteyenlere yardımcı olmak maksadıyla bu kitabı yazdığını kaydetmiştir.³⁰

1.4.4. Eserin Muhtevası

Eser, “Kur’ân-ı Kerîm ve Faziletleri”, “Tecvid Kuralları” ve “Kur’ân Tilâvetiyle İlgili Meseleler” olmak üzere 3 ana bölümden oluşmaktadır. Müellif, ilk bölümde Kur’ân-ı Kerîm hakkında malumat vermiş, sonrasında Kur’ân’ın faziletlerine dair âyet ve hadisleri zikretmiş, Kur’ân öğretimi ve hâfızlık meselelerine değinmiştir. İkinci bölüme tecvidin tarifi, konusu, gayesi, değeri, lüzumu, tecvidi bilmenin ve uygulamanın hükmü ve

27 Abdurrahman Çetin, *Kur’an Okuma Esasları* (İstanbul: Emin Yayınları, 2019).

28 Mehmet Aydın, *Türkiye’de Cumhuriyet Sonrası Kıraat İlmi Çalışmaları: Abdurrahman Çetin Örneği* (Uşak: Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 39-98.

29 Çeker, *Tecvid Kitaplarının Kaynakları*, 33.

30 Çetin, *Kur’an Okuma Esasları*, 13.

tecvidin tarihçesiyle giriş yapan müellif, devamında sırasıyla harfler, harflerin mahreçleri, harflerin sıfatları, tenvîn ve sâkin nûn'un hükümleri, sâkin mîm'in hükümleri, râ'nın hükümleri, kalkale, zamir, lafzatullâh, med ve hükümleri, idğâm ve hükümleri, lâm-ı ta'rif ve hükümleri, sekte, hâ-i sekt, vakf ve ibtidâ, vasl ve hükümleri, Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı yerlerin okunuş özellikleri, tecvid tahlilleri ve kıraat imamları ile râvileri konularını ele almıştır. Üçüncü ve son bölümde ise Kur'ân-ı Kerîm'i okuyuş şekilleri, Kur'ân tilâvetinde dudak tâlimi, temsilî okuma esasları, Kur'ân'ı okuyuş hataları (lahn), Kur'ân tilâvetinde musikinin yeri, hatim indirme ve hükümleri, tekbir, tilâvet secdesi, ücretle Kur'ân öğretme ve okuma, abdestsiz Kur'ân okuma, istiâze, besmele, Kur'ân'ı anlamının önemi ve tecvidle ilgili eserler gibi hususları inceleyen müellif, eserini hitama erdirmiştir.

1.5. Ta'lim Tecvid ve Kıraat³¹

1.5.1. Eserin Müellifi

Ramazan Pakdil, 1948 yılında Uşak'ta dünyaya gelmiştir. 14 yaşında müezzinlik vazifesine başlayan Pakdil, görevi esnasında hâfızlık eğitimini de tamamlamıştır. Pakdil, İzmir, Muğla ve İstanbul Kadıköy'de imamlık vazifesi yapmıştır. 1973'te orta öğrenimini tamamlayan Pakdil, aynı yıl Reisü'l-Kurrâ Abdurrahman Gürses Hocaefendi ile tanışarak kıraat eğitimine başlamıştır. Pakdil, hocasından kıraat icazetini aldıktan sonra 40 yıldan fazla süre kıraat okutmuştur. Günümüzde de "Şeyhü'l-Kurrâ" ve "Reisü'l-Kurrâ Vekili" olarak kıraat tedrisatına devam etmektedir. Pakdil'in bilinen tek eseri burada zikri geçen *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*'tir.³²

1.5.2. Eserle Alakalı Bilgi

Eserin ilk baskısı 2013 yılında yapılmıştır.³³ Elimizdeki nüsha, eserin Ocak 2016 tarihli 10. baskısıdır. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV) tarafından İstanbul'da yayımlanan eser 400 sayfadan oluşmaktadır. Pakdil, ithaf metninde şu ifadeleri kullanmıştır: "Peygamber Efendimiz'den zamanımıza kadar gelmiş bütün Kur'ân hâdimlerine, özellikle merhum Reisü'l-Kurrâ Abdurrahman Gürses hocamızın ruhuna fatihalarımızla ithaf ederiz." Kitabın baş kısmında o dönem Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kur'ân-ı Kerîm Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı Başkanı olan Nihat Temel'in (ö. 2021) takriz metni yer almaktadır.

1.5.3. Eserin Hedef Kitle

Pakdil, eserinin önsözünde, İmam-Hatip liselerinin, Kur'ân kurslarının, Diyanet İşleri Başkanlığı Tashih-i Huruf kursları ve benzeri eğitim kurumlarının duyduğu ihtiyaca binaen bu çalışmanın ortaya çıktığını ifade etmektedir.

1.5.4. Eserin Muhtevası

Eser on ana bölümden oluşmaktadır. Müellif, ilk bölümde tecvid ilminin tanımı, konusu, gayesi, hükmü, tecvid ve kıraat ilmini elde etme yolları, lahn meselesi, Kur'ân'ın okunuş usulleri ve *Mukaddimetü'l-Cezerî*'de tecvid meselelerini ele almıştır. İkinci bölümde harfler, harflerin mahreçleri ve sıfatlarını zikreden müellif, üçüncü bölümde harf ve dudak tâlimi; dördüncü bölümde med; beşinci bölümde tenvîn ve sâkin nûn; altıncı bölümde idğâm ve elif-lâm takısı; yedinci bölümde kalkale, hükmü'r-râ, lafzatullah, zamir, sekte, temsilî okuma, tecvide eşitlik (müsâvât ve muâdelet), aşr-ı şerîf intihâbı (seçimi) ve tilâvet secdesi; sekizinci bölümde vakf, ibtidâ ve vasl; dokuzuncu bölümde istiâze ve besmele; onuncu bölümde ise kıraat ilmiyle alakalı konulara değinerek eserini itmâma erdirmiştir.

31 Ramazan Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016).

32 Şeyma Demirel, *Şeyhü'l-Kurrâ Hâfız Ramazan Pakdil'in Kıraat İlmi Eğitimindeki Yeri* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 29-43.

33 Çeker, *Tecvid Kitaplarının Kaynakları*, 44.

2. Eserlerin Mukayeseli Analizi

2.1. Kaynaklar

Cumhuriyet döneminde kaleme alınan eserlerden özellikle erken dönem yazılanlara bakıldığında birçoğunun, akademik yazım kurallarının yaygınlaşmamış olması sebebiyle kaynak gösterme noktasında yetersiz olduğu görülmektedir. Ali Rıza Sağman'ın *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi* adlı eseri de bu durumdan müstağni değildir. Eser incelendiğinde, dipnotlarda çoğunlukla muhtelif açıklamaların yer aldığı, eserin muhtevasında yer alan bilgilere dair kaynakların birçoğunun belirtilmediği, bunun sonucu olarak da kaynakçanın oluşturulmadığı gözlemlenmiştir. Buna karşın az sayıda da olsa metin içinde bazı atıflar yer almaktadır. Örneğin; ikinci dersin yedi numaralı başlığı olan “Tecvidin mes’eleleri” bahsinde Mehmed Zihni Efendi'nin *el-Ķavlü's-Sedîd fî 'İlmi't-Tecvîd* adlı eserine,³⁴ sekizinci dersin yirmi sekizinci başlığı olan “Medlerin birbirlerine nisbetleri” bahsinde eser ismi belirtilmeksizin İbnü'l-Cezerî'ye,³⁵ dokuzuncu dersin otuzuncu başlığı olan “Ârız med'de bir mahal vardır” bahsinde müellif ismi verilmeksizin *Karabaş Tecvidi*'ne³⁶ ve on beşinci dersin elli dördüncü başlığı olan “İdgâmın şartları” bahsinde yine müellif ismi belirtilmeksizin *Nihâyetü'l-Kavl (Nihâyetü'l-Kavlî'l-Müfîd fî 'İlmi't-Tecvîd)* adlı esere³⁷ atıf yapılmıştır.

Ali Rıza Sağman haricindeki dört müellifin eserlerine bakıldığında dipnotlu kaynak gösterme yönteminin kullanıldığı ve eserlerin son kısmında “bibliyografya”, “kaynaklar” ya da “kitâbiyat” başlıklarıyla tüm kaynakların listelendiği görülmektedir. Bu da eserlerin akademik yazım kaygısıyla ortaya konulduğunu göstermektedir. Bahsi geçen dört eserin beslendiği kaynak sayısı ise ciddi boyutta farklılık arz etmektedir. Eserini yazarken 37 kaynaktan istifade eden Karakılıç, genel olarak Arapça tecvid ve kıraat eserlerinden beslenmiş, kısmi boyutta ise lügat, tefsir, meal, tarih ve fıkıh eserlerinden faydalanmıştır.³⁸ Karakılıç'ın eserinden sonra kaynak kullanımını açısından “en kısır” addedilebilecek olan eser, Pakdil'in *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*'idir. Bu eserde toplamda 72 müellifin 90 çalışmasından faydalanan Pakdil, çoğunlukla tecvid ve kıraat eserlerine atıflar yapmıştır.³⁹ Karaçam, 171 kaynak eser kullanımıyla Pakdil'i takip etmektedir. Eserini telif ederken modern kaynaklardan beslenen ancak genellikle klasik kaynaklara atıfta bulunan Karaçam, kıraat ve tecvid çalışmalarının yanı sıra çok sayıda lügat, tefsir ve hadis çalışmasından faydalanmıştır.⁴⁰ Bu çalışmada mukayese edilen beş eser arasında kaynak kullanımını en fazla olan çalışma Çetin'in *Kur'an Okuma Esasları*'dır. 224 müellifin 302 eserinden istifade eden Çetin, bu gayretiyle eserinin akademik anlamda zirvede olmasını sağlamıştır. Diğer eserlerden farklı olarak, modern dönem tecvid ve kıraat çalışmalarından da çokça istifade eden Çetin, 45 *DİA* maddesinin yanı sıra meal, tefsir, hadis, lügat, fıkıh, tabakat, tarih ve nahiv gibi geniş bir eser yelpazesinden beslenmiştir.⁴¹

2.2. Kapsam Analizi

Sağman, eserinde genel tecvid konularını ele almış, bu sebeple konu başlıklarının sayısını sınırlı tutmuştur. Eserini İmam Hatip Okulu öğrencilerine yönelik yazması sebebiyle eserde konu başlıklarının kapsamı da kısıtlıdır. Sağman, eserinin muhatabı öğrencilerin anlayabileceği şekilde, “az ama öz” bir anlatım tarzı benimsemiştir. Karakılıç, konu başlıklarına tafsilatlı biçimde eğilmiş, özellikle sıfatlar bahsini detaylı bir şekilde ele almıştır. Temel tecvid meselelerinin yanı sıra kıraat ilmi ve kıraat imamlarıyla ilgili bölümlere yer vermeleri, Karakılıç ve Pakdil'in eserlerinin dikkat çekici yanlarından birisidir. Pakdil, eserinde kıraat tarihiyle alakalı çeşitli bilgilere de yer vermiştir. Karaçam ve Çetin, eserlerinde kıraatle alakalı mevzuların haricinde birçok farklı konuyu detaylı şekilde ele almışlardır ki bu iki eserin ülkemizde en çok rağbet gören tecvid eserleri arasında olmasının temel sebebinin de bu olduğu düşünülebilir. Karaçam, Kur'an tarihi, Kur'an'ın faziletleri, tilavet adabı konularına değinmiş, Sağman'ın yıllar önce öne çıkardığı temsil konusunu

34 Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 6, 23.

35 Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 15.

36 Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 15.

37 Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 26.

38 Kaynaklar hakkında detaylı bilgi almak için bk. Çeker, *Tecvid Kitaplarının Kaynakları*, 53-55.

39 Kaynaklar hakkında detaylı bilgi almak için bk. Çeker, *Tecvid Kitaplarının Kaynakları*, 99-104.

40 Kaynaklar hakkında detaylı bilgi almak için bk. Çeker, *Tecvid Kitaplarının Kaynakları*, 67-70.

41 Kaynaklar hakkında detaylı bilgi almak için bk. Çeker, *Tecvid Kitaplarının Kaynakları*, 75-81.

“Kur’ân-ı Kerîm’i Temsîli Okuma Bahsi” başlığıyla detaylandırmıştır. Çetin ise Kur’ân-ı Kerîm’in faziletlerinin yanı sıra Kur’ân öğretimi ve öğretim yöntemi, hafızlık ve hafızlar hususlarını ele almış, “Kur’ân Tilâvetiyle İlgili Meseleler” başlığı altında ise temsîli okuma, dudak tâlimi, Kur’ân tilavetinde musiki, hatim indirme ve hükümleri, ücretle Kur’ân okuma ve öğretme, abdestsiz Kur’ân okuma ve Kur’ân’ı anlamının önemi gibi kıymetli meseleleri tafsilatlandırmıştır. Bu konular, Kur’ân okuyuşunun teknik yönünden ziyade mânevî boyutuna ilgi duyan geniş bir okuyucu kitlesinin söz konusu iki esere yönelimini artırmıştır.

2.3. Metot Analizi

Mukayese edilen eserlerin tamamı nesir (düzyazı) formunda kaleme alınmıştır. Sağman, tecvid konularını “kısa ama öz” tanımlarla ele almış, daha ziyade pratiğe yönelik ipuçları vererek tecvid kaidelerinin “temel meseleleriyle” akılda kalıcı olmasını amaçlamıştır. Diğer eserlerde ise pratik boyuta nazaran teorik derinliğin daha ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Örnek vermek gerekirse; Sağman vakf meselesini kısmî anlamda ele alıp kısa bir tanım ve birkaç örnekle yetinirken⁴² Karakılıç vakf yapılacak yerleri çok sayıda örnekle ortaya koymuş, vakf çeşitlerinden (vakf-ı kabîh, vakf-ı hasen, vakf-ı kâfi ve vakf-ı tam) ve vakf işaretlerinden bahsetmiştir.⁴³ Karaçam bunlara ilave olarak bazı âlimler tarafından ele alındığı şekliyle vakfın kısımlarını (ıztırârî vakf, ihtiyârî vakf, ihtibârî vakf ve intizârî vakf) ele almış, vakf ilmiyle ilgili eserleri bulunan İbnü'l-Enbârî (ö. 328/940), Nehhâs (ö. 338/950) ve Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî (ö. 560/1165) gibi âlimlerin vakflara dair görüşlerini serdetmiştir.⁴⁴ Çetin, Karaçam’a ek olarak vakf konusunun önemi üzerinde uzun uzadıya durmuş ve vakf kurallarını çok sayıda örnekle okuyucuya aktarmıştır.⁴⁵ Pakdil, bunlara ek olarak *Mukaddime*’de geçen genel vakf çeşitleriyle ilgili beyitleri paylaşmıştır.⁴⁶

2.4. Yenilikçi Yönler

Sağman, eserini kaleme aldığı zamana dek tecvid kitaplarında gündeme getirilmeyen “Temsil Bahsi” ve “Dudak Ta’lîmi” hususlarına da değinerek sonrasında gelen tecvid yazarlarına bu hususlarda mihmandar olmuştur. Karakılıç’ın *Büyük Tecvid İlmi* adlı eseri, günümüz tecvid çalışmalarında pek yer verilmeyen harflerin başta, ortada ve sonda yazılışları ve harflerin ebced hesabındaki adedi değerleri gibi hususları da içeren bir elifbâ cüzü ile başlamaktadır. Yine bu eserde, kıraatlerin ilmî ve tatbîkî durumu, kıraat icâzetnâmesi konusu, Fâtiha sûresindeki kıraatler ve ashâb-ı kirâm ile tâbiîn arasındaki en meşhûr kurrâlar gibi konulara yer verilmiştir. Bütün bunlar, Karakılıç’ın *Büyük Tecvid İlmi*’ni diğer tecvid eserlerinden ayıran önemli hususlar olarak dikkat çekmektedir. Karaçam’ın *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri* adlı eserini öne çıkaran en önemli hususun, Cumhuriyet Dönemi’nde telif edilen tecvid eserleri içerisinde akademik üslup kaygısı taşıyan kapsamlı ilk eser olduğu düşünülebilir. Bunun yanı sıra Kur’ân tarihine detaylı biçimde yer vermesi, Arap yazısı üzerinde durması ve eserin dördüncü başlığı olan “Tilâvet Âdâbı” başlığı altında Kur’ân tilavetiyle alakalı mühim meselelere yer vermesi, bu eserin yenilikçi yönlerinden birkaç tanesidir. Çetin’in *Kur’an Okuma Esasları* adlı eserine bakıldığında bu eserin genel anlamda Karaçam’ın *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri* adlı eserinin üzerine bina edilmiş bir eser olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, konuları farklı bir sıralamayla ve metodolojik anlayışla ele alması, Kur’ân öğretimi ve hafızlık, Kur’ân tilaveti-mûsiki ilişkisi, hatim indirme ve hükümleri, ücretle Kur’ân okuma ve öğretme, abdestsiz Kur’ân okuma ve Kur’ân’ı anlama gibi önemli konulara yer vermesi cihetiyle bu eserin Cumhuriyet Dönemi’nin “en popüler” eseri olduğu söylenebilir. Ramazan Pakdil’in *Ta’lim Tecvid ve Kıraat* isimli eserine bakıldığında ise bu eserin Karaçam’ın *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri* ve Çetin’in *Kur’an Okuma Esasları*’yla ciddi oranda benzeştiğini ancak bu iki eserden metodolojik boyutta (konu isimlendirmeleri, konu sıralaması vb.) birtakım farklılıklarının bulunduğunu, en önemli artışının ise *Mukaddime*’de geçen beyitlere konu başlıklarının sonunda yer vermesi olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

42 Sağman, *Îlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 16.

43 Karakılıç, *Büyük Tecvid İlmi*, 74-80.

44 Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri*, 317-339.

45 Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 259-279.

46 Pakdil, *Ta’lim Tecvid ve Kıraat*, 247-268.

2.5. Üslup ve Dil Kullanımı

İlâveli Yeni Sağman Tecvidi'nde, dönemin Türkçe'sine uygun kullanımlarla karşılaşmak mümkündür. Bunlar hem metin içerisindeki kelimelerde hem de tecvid ıstılahlarında kendini göstermektedir. Metinler içerisinde geçen "mâhiyyet",⁴⁷ "medlûl",⁴⁸ "keyfiyyet",⁴⁹ "terekküb",⁵⁰ inhibâ ve inkitâ,⁵¹ "vukua gelmek"⁵² ve "hâsıl olmak"⁵³ gibi ifadelerle ağız kavramı yerine kullanılan "fem",⁵⁴ mahreç kavramı yerine kullanılan "çıkak"⁵⁵ ve ses doğrultuları ifadesinin yerini tutan "eczâ-i mürekkebe"⁵⁶ gibi ıstılahî hususlar bu meseleye örnek olarak zikredilebilir. Yine bu eserde, Arapça lafızlardan önce bu lafızların Latinize karşılıklarının muhakkak verildiği gözlemlenmiştir. Örneğin; (لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ) âyetinden⁵⁷ önce âyetin Latinize hali olan "Leküm Dinüküm ve Liye Dîn" ibaresi yer almaktadır.⁵⁸ Sağman'ın eserinde genel anlamda akademik bir üslup kullanımından bahsetmek mümkün olmasa da "dipnotlarla bilgi aktarma" yönteminin yaygın olduğunu söylemek mümkündür. *Büyük Tecvid İlmî*'ne bakıldığında eserin yazımında akademik bir üslup kullanılmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Müellif Ali Celalettin Karakılıç, konuları ele alırken akademik formata uygun şekilde önce tanımlar yapmış, devamında konuyu açıklayıcı bilgiler vermiş ve konuyla alakalı örnekler sunmuştur. Eserin üslubunda öne çıkan hususlardan biri de dikkat çekme amacıyla neredeyse her bölümde okuyucunun karşısına çıkan notlardır. Çalışmasında dipnot kullanımına sıkça başvuran Karakılıç'ın bazı dipnotlarda çeşitli açıklamalar yaptığı, bazı dipnotlarda ise kaynak belirttiği gözlemlenmiştir. Ancak dipnotlarda verilen kaynakların akademik üsluba uygun verilmediğini, kaynakçanın da bu bağlamda zayıf kaldığını ifade etmek yerinde olacaktır. Karaçam, Çetin ve Pakdil'in eserlerinin önsöz ve kısaltmalar dizininden kaynakçaya dek akademik formata uygun şekilde kaleme alındığını söylemek mümkündür. Lakin Pakdil'in eseri *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, dipnotlar ve kaynaklar yönünden diğerlerine göre kısırır. Çetin'in *Kur'an Okuma Esasları* adlı eserinin sonunda, diğer dört eserden farklı olarak bir "dizin" yer almaktadır. *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri* adlı eserinin önsözünde Karaçam, transkripsiyon imkânı bulamadığı için Arapça kelimeleri okuduğu şekilde yazdığını, dil açısından yaşadığı zaman diliminin Türkçesini kullandığını, bununla birlikte tecvid ilmiyle irtibatlı bazı terkipleri ve ıstılahları kullanmaktan çekinmediğini ifade etmiştir. Karaçam, kaynak gösterme esnasında öncelikle müellifi ve eserini, sonraki dipnotlarda yalnızca eser ismini zikrettiğini, eser isminin karışma ihtimali olduğunda ise eser ismini müellifle birlikte kaydettiğini/verdiğini söylemiştir. Çetin, eserinde bölüm başlıklarının altında yer alan ana başlıkların sonunda konuyu sadeleştirme amacıyla özetler paylaşmıştır. Eserde yer alan Arapça harfler ve örnekler, dikkat çekici olması için kalın punto ile yazılmıştır. Çetin, dipnotlarda kaynak göstermenin yanı sıra metinde geçen ifadelerle ilgili çeşitli açıklamalarda bulunmuştur. Pakdil, eserinde Karaçam ve Çetin'in aksine daha sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Eserde yer alan bazı ıstılahlar, okuyucunun dikkatini çekmesi adına kalın punto ile yazılmıştır.

2.6. Görsel Materyal Kullanımı

İlâveli Yeni Sağman Tecvidi, düz yazı formunda kaleme alınmış olup şema, tablo, şekil ya da çizim gibi görsel materyallerden istifade edilmemiştir. Karakılıç'ın eseri *Büyük Tecvid İlmî*'nde, "harflerin yalnız, başta, ortada ve sonda yazılış şekilleri, harflerin isimleri, harflerin Türk alfabesindeki karşılığı, harflerin adedi değerleri tablosu", "harf mahreçlerinin şeması", "Fâtiha sûresindeki kırâetlerin, imâmların rumuzlarına göre okunmuş şekilleri yani vücühât tablosu", "Kırâet-i Seb'a ve Aşere imâmlarının isimleri ve rumuzları tablosu", "Kırâet-i Seb'a ve Aşere imâmlarına göre medlerin çekilme miktarları tablosu", "Kırâet-i Seb'a ve Aşere imâmlarının şeması", "İstanbul kurrâlarından merhûm eş-Şeyh el-Hâcc el-Hâfız İsmâil Hakkı Efendi'ye âit bir icâzetnâme

47 Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 20.

48 Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 6.

49 Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 5.

50 Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 21.

51 Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 19.

52 Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 27.

53 Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 28.

54 Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 18.

55 Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 18.

56 Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 43.

57 el-Kâfirûn 109/6.

58 Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 24.

örneği” ve 16 Ekim 1968 tarihinde Pakistan Hayber Kültür Festivali Kur’ân-ı Kerîm yarışmasında birinci gelen, kurrâdan Trabzonlu merhum el-Hâcc el-Hâfız Ali Haydar Efendi’ye âit bir icâzetnâme örneği” başlıklı çeşitli tablo, şema ya da görseller yer almaktadır. İsmail Karaçam’ın *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri* adlı eserinde fazlaca görsel materyal bulmak mümkün değildir. Bu çalışmada “İmam ve Râviler Tablosu” ile “Harflerin Sıfat Tablosu” isimli tablolar bulunmaktadır. Abdurrahman Çetin’in *Kur’an Okuma Esasları* adlı eserinde “Harflerin Mahreç Tablosu”, “Harflerin Mahreç Şeması”, “Harflere ve Sıfatlara Göre Genel Tablo” ve “Kıraat İmam ve Râvilerinin Remzleri” gibi görsel materyaller yer almaktadır. Ramazan Pakdil’in *Ta’lim Tecvid ve Kıraat* isimli eserinde ise “Harflerin Mahreç Tablosu”, “Harflerin Mahreç Şeması”, “Medd-i Lâzım Şeması”, “Tenvin ve Sâkin Nûn Şeması”, “Secde Âyetleri Şeması”, “Kur’ân-ı Kerîm Okunuş Usûl Cetveli (Vakıf ve Vasıl Hâlinde Değişen Okunuşlar)”, “İstiâze ve Besmele Vecihleri”, “Kıraat İmamları ve Râvileri Tablosu” ve “Kıraat Silsile Şeması” olmak üzere çeşitli görsel materyaller yer almaktadır. Bu bağlamda mukayese edilen eserlere bakıldığında, Karakılıç’ın *Büyük Tecvid İlmî* ve Pakdil’in *Ta’lim Tecvid ve Kıraat* adlı eserlerinin görsel materyal anlamında diğerlerine nazaran daha zengin olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Ayrıca diğer dört esere göre teknolojinin ileri seviyede olduğu bir dönemde kaleme alınan *Ta’lim Tecvid ve Kıraat*’in sesli ve görüntülü versiyonu da bulunmaktadır.

2.7. Pedagojik Etkinlik

1955 yılında yazılmış *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi* ile 1961 yılında yazılmış *Büyük Tecvid İlmî Kur’ân-ı Kerîm Okuma Kâideleri* adlı eserler, Cumhuriyet Dönemi’nde, 1951 yılında İmam Hatip Okulları’nın ilk kez açılmasından⁵⁹ sonra İmam Hatip Okulları müfredat programlarının, öğretmen kalitesinin, öğrenci sayılarının, derslerin ve müfredat kapsamında okutulan kitapların siyasi çevrelerde dahi tartışıldığı çalkantılı bir dönemde⁶⁰ kaleme alınmışlar ve “Eserin Hedef Kitle” başlıklarında da belirttiğimiz üzere “öncelikli olarak” İmam Hatip Okulları öğrencileri için hazırlanmışlardır. Sağman’ın eserinin ders ders, madde madde yazılmış olmasının temel sebebi budur. Yine bu eserde, derslerin son kısımlarında yer alan sorular, alıştırmalar ve notların yanı sıra dipnotlarda verilen açıklamalar, tecvid meselelerini İmam Hatip öğrencileri için kolayca anlaşılır hale getirmiştir. *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, kanaatimize göre günümüzde de ortaokul ve lise öğrencilerinin istifadesi için uygun bir eserdir. *Büyük Tecvid İlmî Kur’ân-ı Kerîm Okuma Kâideleri*, Cumhuriyet Dönemi’nde akademik formata uygun olarak yazılmış ilk tecvid çalışması olması hasebiyle dönemin İmam Hatip Okulları öğrencilerinin Kur’ân öğrenimine yeni bir soluk getirmiştir. Diğer üç eser de *Büyük Tecvid İlmî*’nde olduğu üzere tecvid konularını geniş bir biçimde ve akademik bakış açısına uygun olarak ele almışlardır. Kıraat ve tecvid ıstılahlarının yanı sıra Arapçadan Türkçeye geçmiş çok sayıda kelimeyi yoğun bir şekilde kullanmış olmaları sebebiyle bu eserlerin küçük yaş grupları için uygun olmayacağı, öğrencilerin lise öğrenimlerinin başlangıcından lisansüstü eğitim süreçlerinin sonuna dek bu eserlerden pedagojik anlamda faydalanmalarının uygun olacağı kanaatini taşımaktayız.

3. Tecvid Öğretimine Yönelik Metodoloji Önerisi

Çalışmamızın ikinci bölümünde gerçekleştirdiğimiz mukayese neticesinde, tecvid ilmi kapsamındaki konuların ve bu konuların ele alınma yöntemlerinin farklılaştığı, eserlerin bazı eksiklik ve yetersizliklere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Zikredilen eksikliklerin nasıl giderilebileceğine ve tecvid ilminin kapsamına, aktarımına/ öğretimine dair bir metodoloji önerisi sunmanın gerekli olduğunu düşünmekteyiz. Mukayesesi yapılan eserlerin burada önerilen yöntemlerle kullanılmasının etkili olacağı kanaatine sahibiz. Bu bağlamda çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde, aşağıdaki sorulara cevap aramaya çalışacağız:

- Tecvid ilminin kapsamı ne olmalıdır?
- Kur’ân eğitimi ve tecvid öğretiminde modern pedagojik ilkeler nelerdir?
- Tecvid öğretiminde geleneksel ve çağdaş metotların sentezi nasıl yapılabilir?
- Günümüzde tecvid öğretiminde görsel, işitsel ve dijital materyaller nasıl kullanılabilir?

59 Fatih Çınar, “1924’ten 2000’e Kadar Uygulanmış Olan İmam Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Analizi Ve Karşılaştırılması”, *Millî Eğitim Dergisi* 43/197 (2013), 183.

60 Ramazan Buyrukçu, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 85-86.

Tecvid ilminin kapsamı, çalışmamızın ikinci bölümünde mukayeseli olarak incelenen eserlerde de gözlemleneceği üzere, dönemsel ve kişisel boyutta farklılıklar arz etmektedir. Bu değişkenlik bağlamında, tecvid ilminin çerçevesini daraltmaktan ziyade, olabildiğince geniş bir perspektifle ele almanın gerekli olduğuna dair bir kanaate varılmıştır. Tecvid ilminin muhatap kitlelerinin yaş ve eğitim seviyesi gibi demografik ve pedagojik özellikleri dikkate alındığında, bu ilim kapsamında aktarılması gereken hususların farklılaşması kaçınılmaz olacak, muhatap kitleye verilecek tecvid öğretiminin etkinliği ve kapsayıcılığı ise artırılmış olacaktır.

Kur'ân eğitimi ve tecvid öğretiminde modern pedagojik ilkeler, muhatapların öğrenme süreçlerini daha verimli ve etkili hale getirmeyi amaçlamalıdır. Bu ilkelerle öğrencinin tecvid konularını daha iyi seviyede anlaması, öğrenmede kalıcılık sağlaması ve motivasyonunun artması hedeflenmelidir. Pedagojik anlamda ilk olarak, öğrencilerin telaffuz kabiliyetlerinin farklılaşması göz önüne alınarak her öğrenciye seviyesine göre eğitim verilmelidir. Öğrencilere salt teorik bilgi verilmemeli, çokça pratik yapmaları sağlanmalıdır. Zira Kur'ân ve tecvid öğretimi, uygulama temellidir. Bu süreçte öğrenci, hata yapa yapa hatasız okumayı öğrenecektir. Öğrenme sürecinin verimliliği açısından öğrencinin dinleme (kayıtlardan ya da hocasından), tekrar etme ve taklit etme yöntemlerini sürekli olarak uygulaması zaruridir. Tecvid öğretiminde, öğrencinin telaffuz hatalarının anında düzeltilmesi, teşvik edici bir anlayışla öğrencinin doğru telaffuza ulaşmasının sağlanması önemlidir. Yine öğrenme sürecinde öğrencilerin birbirlerinden dinleme, karşılıklı okuma ve hata düzeltme gibi yöntemlerle faydalanması önem arz etmektedir.

Kur'ân eğitimi ve tecvid öğretiminde geleneksel metotlara bakıldığında, talebenin hocaya okuması ve hocanın dinlemesi, okuyuş doğruysa hocanın tasdik etmesi ve okuyuş yanlışsa hocanın tashih etmesi anlamındaki “arz metodu” ile talebenin fem-i muhsin (tecvid kurallarını hakkıyla uygulayan üstat) olan bir zatı dinleyerek Kur'ân'ı tecvidli okumayı öğrenmesini ifade eden “semâ metodu” öne çıkmaktadır.⁶¹ Bir Kur'ân muallimi olarak bizim de -âcizâne- deneyimlediğimiz çağdaş metotlara bakıldığında ise bireysel öğretim, görsel ve işitsel materyal kullanımı, okuduğunu anlama ve kodlama gibi yöntemlerin denendiği görülmektedir. Bu iki metodolojik anlayışın senteziyle, hocanın rehberliğinin yanı sıra görsel-ışitsel materyallerden ve dijital uygulamalardan faydalanılan, teorik ve pratiğin mezc edildiği, hocanın öğrenciye sunduğu geri bildirim yanında öğrencinin ses kaydı yapıp kendisini değerlendirdiği, öğrencinin meal ve tefsir kaynaklarını da öğrenme sürecine dahil edip mâna boyutunu önemseydiği, çevrimdışı eğitimlerin yanı sıra çevrimiçi eğitim seçeneklerinin de değerlendirmeye alındığı bir yöntemi ve usulü ortaya koymak mümkün olacaktır.

Daha önce de zikredildiği üzere Kur'ân eğitimi ve tecvid öğretiminde görsel ve işitsel materyallerin kullanımı önem arz etmektedir. Bu bağlamda, görsel olarak mahreç bölgelerini gösteren şemaların, tecvid kaidelerinin gösterildiği büyük afişler ya da el kartlarının, harflerin ve tecvid kurallarının anlatıldığı videoların ve tecvid kaidelerinin farklı renklerle işaretlendiği Mushafların kullanılması faydalı olacaktır. İşitsel anlamda ise öğrencinin alanda temayüz etmiş kâriilerin tilavetlerini dinlemesi, farklı dijital platformlarda yer alan ses kayıtları üzerinden harfleri ve kelimelerdeki tecvid kurallarını dinlemesi, sesli takip özelliği sunan dijital Kur'ân'ları takip etmesi önem arz etmektedir. Bunların yanı sıra Kur'ân ve tecvid öğretimine yönelik geliştirilen tablet ve akıllı telefon uygulamalarının takip edilmesi, öğrenme sürecinin verimliliğinin artması adına dikkat çeken yöntemlerdir.

Sonuç

Bu çalışma, Cumhuriyet Dönemi tecvid literatürünün, değişen süreç içerisinde modern dönem Kur'ân eğitimindeki ihtiyaçlara uyarlandığını ve gelişim gösterdiğini ortaya koymuştur. Bir asırlık Cumhuriyet Dönemi'nde tecvid anlayışı, (mahreçler, sıfatlar, temel kurallar vb.) klasik eserlerde yer alan ıstılahlar, konular ve tertip hususlarında korunmuş, eğitsel ve uygulama odaklı eserler gün yüzüne çıkmış, böylelikle müfredat odaklı sadeleşmenin görüldüğü, görsel-ışitsel materyallerden faydalanılan, temsili okuma ve dudak tâlimi gibi yeni alt başlıkların eklendiği uygulama merkezli bir evreye geçilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi eserleri, geçmişe dair tecvid külliyatını çağdaş pedagojik ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden ele almıştır. Modern dönem eserlerinin temel özellikleri, kapsamın Kur'ân tarihi, kıraat tarihi, Kur'ân

61 Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 30.

tilavetinin fazileti vb. konularda tecvid kaidelerinin ötesine genişletilmesi, tecvid terminolojisinin hedef kitleye göre belirlenmesi, uygulama odaklı içeriğin artması ve görsel materyal kullanımının yaygınlaşmasıdır. Mukayesesi yapılan modern dönem eserleri “öncekiler” ve “sonrakiler” iki kısma ayrılacak olursa sonrakilerin öncekilerden tecvid konularının ele alınışı, dil ve üslup, konu sıralaması ve örnek seçimleri bakımından büyük oranda etkilendiği, öncekilerle önemli ölçüde örtüştüğü ve metodolojik olarak öncekilerden azımsanmayacak oranda fayda sağladığı gözlenmektedir. Sistematik olarak bakıldığında ise modern dönem eserlerinin çoğunun izhâr, idğâm, ihfâ, med vb. tecvid konularının ele alınışı açısından ortak bir omurgayı paylaştıkları âşikârdır.

Mukayesesi yapılan eserlerdeki pedagojik yaklaşımlar farklılık göstermektedir. Başlangıç düzeyi sayılabilecek eserlerde dil daha sadedir. Bu eserlerde kolay öğrenmeyi sağlama amaçlı ıstılah yoğunluğu az ve metinler daha anlaşılardır. İleri düzey eserlerde ise ıstılah yoğunluğu ve konu çeşitliliği fazladır. Bu eserler başlangıç seviyesine değil, daha üst seviyelere hitap etmektedir.

Bu çalışma, netice itibariyle Cumhuriyet Dönemi’nde öne çıkan beş temel esere odaklanan metin merkezli ve karşılaştırmalı bir analizle sınırlıdır; dolayısıyla pedagojik boyut da metinsel çerçevede ele alınmıştır. Çalışmada deneysel ölçümler, saha gözlemleri ve nicel öğrenme yöntemleri kullanılmamıştır. Bu çalışmanın, sonraki araştırmalar için görsel, işitsel ya da dijital materyaller kullanımının Kur’ân ve tecvid öğretimine etkisinin test edilmesi noktasında, farklı yaş gruplarına yönelik hangi varyasyonlarla çalışma yürütülebileceği hususunda, “dudak tâlimi” ve “temsili okuma” meselelerinin ses analizleriyle değerlendirilmesi konusunda, Cumhuriyet’in ilk dönemlerinden günümüze kadar tecvid sahasında yapılmış tüm çalışmaların sistematik, dil, üslup vb. farklılıklarının tespiti noktasında ve Kur’ân eğitimi verilen başta İmam Hatip Okulları ve Kur’ân kursları olmak üzere tüm eğitim kurumlarındaki pedagojik tercihlerin belirlenmesi noktasında bir referans olması beklenmektedir.

Kaynakça/Reference

- Aksoy, Sümeyye. *Cumhuriyet Dönemi Sonrası Tecvid ve Kıraat Alanında İlmî Çalışmalar; İsmail Karaçam Örneği*. Batman: Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Altınışık, Ahmet Sami. *Cumhuriyet Döneminde Yazılmış Tecvid Eserlerinin Mukayesesi (M. Salih Tanrıbuynuğu, "Kur'ân Tecvidi", Yakup İskender, "Sualli Cevaplı Tecvid", Süleyman Doğdu, "Tatbikatlı Karabaş Tecvidi")*. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Aydın, Mehmet. *Türkiye'de Cumhuriyet Sonrası Kıraat İlmî Çalışmaları: Abdurrahman Çetin Örneği*. Uşak: Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Bodur, Mustafa. "Cumhuriyet Dönemi Latin Harfli İlk Tecvid Kitabı Olarak Kur'an Dili Alfabeti ve Okuma Kaideleri (1945 – Münif Çelebi) Üzerine Bir İnceleme". *Diyanet İlmî Dergi* 61/3 (2025), 1053-1084.
- Buyrukçuk, Ramazan. *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Çakır, Fatma - Atış, Zeynep Demirtaş. "Modern Dönemde Yazılan Tecvid Eserlerinden Hareketle Tecvidin Konusu". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2023), 196-213.
- Çeker, Hüsnâ. *Cumhuriyet Dönemi Tecvid Kitaplarının Kaynakları*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân Okuma Esasları*. İstanbul: Emin Yayınları, 49. Basım, 2019.
- Çetin, Abdurrahman. "Tilâvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/155-157. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Çınar, Fatih. "1924'ten 2000'e Kadar Uygulanmış Olan İmam Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Analizi Ve Karşılaştırılması". *Millî Eğitim Dergisi* 43/197 (2013), 180-208.
- Dâni, Ebû Amr Osmân b. Saîd ed-. *et-Taḥdîd fi'l-itḳân ve't-tecvîd*. thk. Gânim Kaddûri el-Hamed. Umman: Dâr-u Ammâr, 1. Basım, 2000.
- Demiral, İsmail. *Birgivi'nin ed-Dürri'l-Yetîm Adlı Eseri Işığında Eskicizâde'nin Terceme-i Dürr-i Yetîm'i ile A. Celâleddin Karakılıç'ın Tecvid İlmî Eserinin Karşılaştırılması*. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Demirel, Şeyma. *Şeyhü'l Kurrâ Hâfız Ramazan Pakdil'in Kıraat İlmî Eğitimideki Yeri*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Ersoy, Zekeriya. *İsmail Karaçam'ın Kıraat İlmindeki Yeri ve Kur'ân Öğretim Yöntemleri*. Burdur: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Gürkan, Menderes. "Zelletü'l-Kârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/225-227. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn b. Yûsuf el-Cezerî Muhammed. *et-Temhîd fi 'İlmi't-Tecvid*. thk. 'Ali Huseyn el-Bevvâb. Riyad: Mektebetü'l-Me'ârif, 1985.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed. *el-Muḳaddime fi mâ 'alâ ḳârî'i'l-ḳur'âni en ya'lemeh el-Cezeriyye*. nşr. Süleyman b. Hüseyin el-Cemzûri. thk. Abdülmuhsin b. Muhammed el-Kâsım. Medine: Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vataniyye, 2. Basım, 2020.
- Karaçam, İsmail. *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 29. Basım, 2015.
- Karakılıç, A. Celâleddin. *Büyük Tecvid İlmî*. b.y.: y.y., 10. Basım, 2018.
- Karakılıç, Ali Celâleddin. *Vasiyetler, Hâtıralar, Röportajlar, Analizler ve Tavsiyeler*. b.y.: y.y., 2020.
- Kur'an Yolu Meâli*. çev. Hayreddin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Basım, 2020.
- Karataş, Ali. "Kur'ân Okumayla İlgili Sözcüklerin İlk Muhatap Açısından Tahlili". *Umde Dini Tetkikler Dergisi* 6/2 (2023), 287-313.
- Okiç, M. Tayyib. *Kur'ân-ı Kerîm'in Üslûb ve Kıraati*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1. Basım, 1963.
- Özcan, Nuri. "Ali Rıza Sağman". *DİA*. C. 35. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Pakdil, Ramazan. *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 10. Basım, 2016.
- Sağman, Ali Rıza. *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*. İstanbul: Yayın Müdürlüğü, 2. Basım, 1958.
- Tetik, İbrahim. *Tecvid İlmî: Tarihsel Evveliyatı, Doğuşu ve Gelişim Süreci*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.